

”תנו רבנן: הרואה (...) אבני אלגביש במורד בית חורון” (בבלי, ברכות נד ע”א)

הסוגיה: הגמרא מונה במסכת ברכות מקומות ומצבים שבהם יש לברך על ניסים שנעשו לישראל. אחד מהם נקרא אבני אלגביש. ומסבירה הגמרא במסכת ברכות נד ע”ב:

אבני אלגביש – פאי אבני אלגביש? תנא: אבנים שצמדו על גב איש. וירדו על גב איש. צמדו על גב איש – זה משה, דכתיב: ”והאיש משה ענו מאד” (במדבר יב, ג), וכתוב: ”וידדלו הקלות והברד וקטר לא נתן ארצה” (שמות ט, לג). וירדו על גב איש – זה והושע. דכתיב: ”קח לך את והושע בן נון איש אשר ריח בו” (במדבר כז, יח). וכתוב: ”ויהי בגס מפני בני ישראל הם במוֹרד בית חורון זה השליך עליהם אבנים גדולות” (יהושע י, יא).

הגמרא מציינת אבנים שהושלכו בתקופת יהושע מן השמיים כאבני אלגביש. אבנים אלה הושלכו במהלך מלחמת יהושע בחמשת מלכי האמורי. במהלך המלחמה מסופר כי בני ישראל מקבלים סיוע מה' שמשליך אבנים משמיים על האמורים הנסים מפני בני ישראל.

על פי פשט הכתובים, מדובר באבני ברד:

ויהי בגס מפני ישראל הם במוֹרד בית חורון זה השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים עד צזקה ונפתי רבוס אשר פתו באבני הברד פאשר הרגו בני ישראל בחרב (יהושע י, יא).

הגמרא מכנה אבנים אלה ”אבני אלגביש”.

המונח אבני אלגביש מוזכר במקרא בנבואת יחזקאל. גם בנבואה זו אבני האלגביש מוזכרות בסמוך למזג אוויר סוער: ”וְגָסָם שׁוֹטֵף וְאֲבֵי אֶלְגָּבִישׁ אִשׁ וְגִפְרִית אֲמִטִּיר עָלָיו וְעַל אֲגָפָיו” (יחזקאל לח, כב). על פי רוב המפרשים אבני האלגביש הן סוג של אבני ברד. האש המתוארת בפסוק יכולה להיות תיאור לברקים המבזיקים במהלך סופה חזקה.

רש”י בפירושו על הפסוק ”תהי גסם שוטף ואתנה אבני אלגביש תפלגה” (יחזקאל יג, יא) מסביר את פירוש השם אלגביש לאבני ברד:

”אבני אלגביש” – אבני ברד גדולות ואופר אני לפי שהם פזיירות ככל אבני גביש (ברד) הוא מדמה אותם אל גביש שהיא אבן טובה, כענין שנאמר ”ראמות וגביש” (איוב כח, יח).

אבן עזרא, שלא כמו שאר הפרשנים, מפרש כי אלגביש הוא אבן הנופל מן האוויר.

הבנת אבני אלגביש כאבני ברד, כפי שעולה מפשט הכתובים, מעלה בעיה בהבנת הגמרא: אם אבני אלגביש הן אבני ברד, קשה לתאר מצב שבו אדם עדיין רואה אבנים אלה במקומן מאות ואלפי שנים לאחר מכן. מכיוון שאבני אלגביש נמנות עם הדברים שאדם רואה ועליו לברך עליהן, הרי ברור שהן עדיין ניכרות בשטח וממילא הן אינן יכולות להיות אבני ברד.

התוספות (בבלי, ברכות נד ע”א) מבקשים ליישב סתירה זו:

אבני אלגביש במוֹרד בית חורון – וה”ה מקום שנפל שם מחנה סנחריב דלא גרע חזקיה מאדם המסוים אלא לא חש לפרש לפי שידוע המקום סביב ירושלים. ושוב היה נראה לרבינו יהודה כיון שאין הנס ידוע על פי המקום כי הנך אין מברכין עליו אלא אותם שנעשה להם הנס. וכן כל

אדם מברך על ניסו אף על פי שאינו ניכר מתוך המקום.

מן התוספות יש מקום להבין כי אין מדובר באבנים ממש, אלא במקום שבו נפלו האבנים ומי שמברך הוא זה שלו נעשה הנס. פירוש זה מעלה קושי חדש – ברור שכל מי שהיה בשעת הנס המוזכר בגמרא (בתקופת משה ויהושע) כבר לא בין החיים.

ננסה למצוא תופעה המתאימה לתיאור בספר יהושע – אבנים הנופלות מן השמיים, וכן תופעה המתיישבת עם תיאור התנאי – אבנים שעדיין קיימות באזור בית חורון מעל אלף שנים לאחר מכן.

וולקניזם

בזמן התפרצות געשית, חלק מהחומר המתפרץ מהר הגעש נזרק לאוויר כנוזל צמיג. הנוזל מתקרר במהירות בזמן המעוף ומתמצק. מכיוון שההתמצקות נעשית בזמן תעופה, לעיתים מתקבלת צורה אווירודינמית של טיפה. צורה זו נשמרת גם לאחר שהחומר נוחת על הארץ. הסלעים שאפשר למצוא אותם במקום הפעילות הם סלעים וולקניים, יש שזרמו כזרם לבה על הקרקע והתגבשו ויש שעפו באוויר ונחתו על הקרקע. סלעים אלה נקראים לעיתים "פצצות וולקניות" (איור 15).

צילום: Lynch, 2010

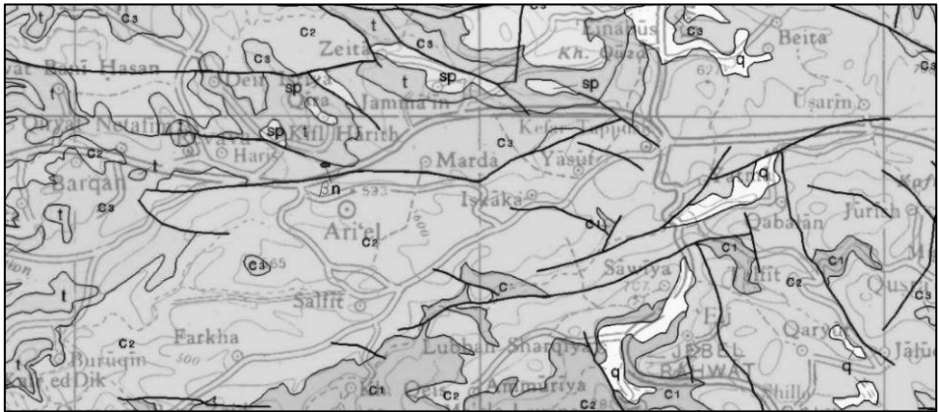

צילום: Wilson, 2010

איור 15: פצצות וולקניות בצורת טיפה

האם אפשר לנבוא "פצצות וולקניות" באזור בית חורון?

אזור מורד בית חורון המוזכר בגמרא נמצא במערב השומרון, והופעת סלעי בזלת שיתאימו לתיאור המקראי "הַשְּׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד יַצְקָה" (יהושע י, יא) היא נדירה. אף על פי כן המיפוי הגאולוגי המפורט מגלה מחשוף של בזלות בקרבת מקום (איור 16). אף שברור כי גיל הבזלת במקום אינו תואם את הסיפור המקראי, הרי האזכור של חומר וולקני באזור מעלה בית חורון אינו חסר אחיזה במציאות.

איור 16: קטע מהמפה הגאולוגית של אזור אריאל. הסימון אדום של בזלת מגיל נאוגן (Bn)
(המכון הגיאולוגי לישראל, 2019)

להימצאות של חומר וולקני יש חשיבות להבנת הפסוק: "וַיִּקְרְבוּ אֵתוֹ בְּגִבּוֹל נְחֻלְתּוֹ בְּתַעֲנֵת סָרְחַי אֲשֶׁר בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר גִּעִשׁ" (יהושע כד, ל). המקום נקשר בימינו לקבר יהושע בן נון שנמצא בכפר חרס שליד מורד בית חורון.

מטאוריט

אבנים הנופלות מן השמיים יכולות לתאר פגיעה של מטאוריט, או מטר מטאוריטים (ראו גם פרק "נשרא שבערביא"). מטאוריט הוא עצם שהגיע לפני השטח של כדור הארץ מן החלל ומקורו ברסיסי שביטים ואסטרואידים. מטאוריטים נעים בחלל במהירויות עצומות, ובזמן הכניסה לאטמוספירה נוצר חיכוך בין המטאוריט לאטמוספירה. החיכוך יוצר חום רב המביא לבערת הסלע, ורוב הסלעים נשרפים ומתכלים במעבר באטמוספירה ולא מגיעים כלל אל כדור הארץ. לפיכך האטמוספירה משמשת שכבה המגינה על כדור הארץ מפגיעות רבות, ואולם יש מטאוריטים בוערים העוברים את האטמוספירה ומגיעים אל פני כדור הארץ. תיאור זה מתאים לאבני אש המגיעות מן השמיים.

את יכולת הפגיעה של מטר מטאוריטים אפשר ליישם גם בהבנת הגמרא במסכת פסחים (ק"ה, ב):

פִּי אֶתָּא סִיפְרָא [אֶתָּא גְלוּיָהּ דְּדָקְרִי דְּפְרִזְלָא, הוּצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גְלוּיָהּ פּוֹכְבִּים מִפְּסִילוֹתָם, דְּכִתְיִב:] "מִן שְׁמַיִם נִלְחְמוּ הַפּוֹכְבִּים" (שופטים ה, כ). בַּיּוֹן דְּנִחִיתִי פּוֹכְבִּי שְׁמַיִם גְּלוּיָהּ, אֶקְדִּירוּ הֵי דְקָרִי דְּפְרִזְלָא [הִרְתִּיחוּ אַבְנֵי הַשְּׁמַיִם אֶת שְׂרִיין הַבְּרוּזִל]. נִחִיתִי לְאֶקְרוּבֵי לְמִיֻּסְחֵי נַפְשֵׁיהּ בְּנַחַל קִישׁוֹן [ירדו לען עצמם בנחל קישון].

ורשב"ם מסביר: כיון דנחיתו כוכבי שמיא עלייהו – נחיתו לאקורי נפשייהו בנחל קישון.

גם במלחמת יהושע וגם במלחמת ברק ודבורה אפשר להסביר את המלחמה מן השמיים במטר מטאוריטים.

השילוב של אבני ברד ושל אבני אש באירוע אחד מופיע לא רק במלחמת יהושע ובמלחמת ברק, אלא מופיע גם בתיאור המקרא את מכת הברד במצרים שבו נאמר (שמות ט, כג-כד):

"תנו רבנן: הרואה [...] אבני אלגביש במורד בית חורון" | 25

וַיֵּט מִשָּׁה אֶת מַטְוֵהוּ עַל הַשָּׁמַיִם. וְהָיָה נֶתֶן קֶלֶת וַיִּבְרַד וַתִּתְחַלֵּךְ אִשׁ אֶרְצָהּ: וַיִּמָּטֵר הָיָה בְּרֵד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם. וַיְהִי בְרֵד וְאִשׁ מִתְלַקְחֶת בְּתוֹךְ הַבְּרֵד: בְּבֵד מְאֹד אִשָּׁר לֹא הָיָה כְּמֵהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. מְאֹד הָיְתָה לְגֹי.

על שילוב אבני האש ואבני הברד אנו קוראים גם בסדר רבה (בראשית מו): "אבני אלגביש עקיפין את אבני הברד".

האם נמצאו עדויות לטאוריתם בארץ ישראל ומיבתה?

לפני כמה שנים נמצא בישראל, באזור תמנע, גוש קטן שהוגדר חלק ממתאוריט. לפי הבליה המועטה מאז נחיתתו, נראה שהוא נמצא על כדור הארץ זמן קצר יחסית – כמה עשרות או מאות שנים. ריכוז המתאוריטים הקדום ביותר בעולם שנמצא, תועד ונחקר הוא תשעה חרוזים קטנים משני אתרי קבורה בגרזה שבצפון מצרים והם מתוארכים היטב לשנה 3200 לפנה"ס (Rehren et al., 2013). החוקרים כותבים כי חרוזים אלה היו עשויים ברזל מטאוריטי המעוצב בהקפדה רבה. תיארוך זה הוא כ-2000 שנה לפני ימי יהושע ולכן ממצא זה לא יכול להיות קשור לאירוע המתואר בספר יהושע. אך ממצאים אלה מעידים כי אירוע של מטר מטאורים ייתכן במזרח התיכון. במזרח התיכון מתועדים אירועים אחרים של מטר מטאוריטים.

האם לתועדים לקרים של מטר לטאוריתם הזרם אפיונות בנפש וברכוש כפי שלתיאור

בספר שלוח ובספר יהושע?

בשנת 1490 פגע מטר מטאוריטים במחוז צ'אנג-יאנג בסין ואת הפגיעה מתאר אחד מהניצולים:

אבנים ירדו כמו גשם מן השמיים. הגדולים יותר היו 4 עד 5 catties (כ-1.5 ק"ג), והקטנים היו 2 עד 3 catties (קאטי היא יחידת משקל מקומית המקובלת בסין ומשמשת ברחבי מזרח ודרום מזרח אסיה עד כ-1 ק"ג). אבנים רבות ירדו, הגודל שלהן היה שונה, הגדולות יותר היו בגודל ביצים של אווז והקטנות יותר היו כמו ערמונים. יותר מ-10,000 בני אדם נהרגו. כל האנשים בעיר ברחו למקומות אחרים (Yau et al., 1994, p. 868).

ולכן יש מקום לפרש כי אבני האלגביש הן מטאוריטים שנפלו בתזמון ניסי – בזמן מלחמת יהושע ובזמן מכת הברד במכות מצרים.

איור 17: גבעת "חמשת המלכים" המכוסה בגושי צור (Ranbar, 2013)

גבעת אבני צור (איור 17)

על גבעה שבין העיר מודיעין ליישוב בית חורון יש ריכוז גדול של גושי צור.

הגאולוג דב גינזבורג "מסביר כי הגושים שמונחים בשדה בנטייה כמעט אנכית, מפוזרים בדרך בלתי רציפה על גבי קרקע חרסיתית עמוקה, באופן שאפשר להסביר

כעדות להתמוטטות סלעים והיסחפותם עקב פעילות אקטיבית בקווי השבירה של בקע. גושי הצור

הקשה גלשו משכבת צור קדומה עקב רעידת אדמה שלאחריה סחפו שיטפונות את גושי האבן למדרגות הנמוכות יותר ולבסוף נשארו כתמי צור במרחבי השטח" (אבני חמשת המלכים, 2019).

סיכום השיטות לפירוש "אבני אלגביש"

הפירוש	הפרשנים	קושי	הסיבה לפירוש
ברד	רש"י ורוב הפרשנים	לפי פירוש זה נצטרך לדחוק ולומר שהברכה היא רק במקום שנעשה בו נס, ללא עדות ממשית לנס שנעשה	ההקשר בספר יחזקאל
פצצה וולקנית	על פי אבן עזרא	אין באזור וולקניזם המתאים בגיל	תיאור האבנים הנופלות מן השמיים בספר יהושע
מטאוריט	על פי אבן עזרא	לא נמצאו באזור מטאוריטים	תיאור האבנים הנופלות מן השמיים בספר יהושע
הידרדרות אבני צור	לדעת דב גינזבורג	לא מתאים לתיאור המקראי	על פי הממצאים בשטח

מקורות

אבני חמשת המלכים. (2020, 25 בספטמבר). בתוך ויקיפדיה.

https://he.wikipedia.org/w/index.php?title=המלכים_חמשת_אבני&oldid=29299336

המכון הגיאולוגי לישראל. (2019). *מפה גיאולוגית של ישראל בקנ"מ 1:200,000 – חלק 2*.

<https://www.gov.il/he/Departments/General/israel-map-1-200k-part2>

Lynch, D. K. (2010, February 2). *Volcanic Bomb* [Image].

<https://epod.usra.edu/blog/2010/02/volcanic-bomb.html>

Ranbar. (2013, February 3). "Five Kings Stones" hill near mevo horon (Joshua chp. 10) [Image]. <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=24458230>

Rehren, T., Belgya, T., Jambon, A., Káli, G., Kasztovszky, Z., Zoltán, Kovács, K. I., Maróti, B., Martín-Torres, M., Miniaci, G., Pigott, V. C., Radivojevic, M., Rosta, L., Szentmiklósi, L., Szokefalvi-Nagy, Z. (2013). 5,000 years old Egyptian iron beads made from hammered meteoritic iron. *Journal of Archaeological Science*, 40, 4785-4792.

Yau, K., Weissman, P., & Yeomans, D. (1994). Meteorite falls in China and some related human casualty events. *Meteoritics & Planetary Science*, 29(6), 864-871. <https://doi.org/10.1111/j.1945-5100.1994.tb01101.x>

Wilson44691. (2010, March 11). *Volcanic bomb found by Rob McConnell in the Mojave National Preserve, California, USA* [Image].

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:VolcanicBombMojaveDesert.JPG>